

DEMÉNY PÉTER

SZORUL A HAZA

Tomba Andrea: *Haza*

■ Egy könyvbemutatón azt mondtam, Tomba Andrea mondatai úgy hullámanak és örvénylenek, hogy az a *Camera obscurára* emlékeztet. Nabokovnak ebben a remekművében Bruno Kretschmar, az idősödő tanár, beleszeret Magda Petersbe, a cinikus fiatal lányba, aki galádul becsapja, a férfi bele is vakul. Így, világtalanul, egyetlen célja van: hogy megölje a lányt. Revolvert vásárol, elmegy a lakására, és oda lő, ahol Magda lüktetését érzi. Ezt a vaktában lövöldözést, mely azonban mégis érzi a célt, ezt éreztem *A hóhér házában*, holott akkoriban még nem is sejthettem, mennyire mély köze van Tomba Andreának Nabokovhoz.

A *Haza*, ez a bizonyára szándékosan archetipikus című könyv, egy szintén archetipikus helyzetben születik: egy írónak érettségi találkozóra kell mennie, és ott beszédet mondania, ami azt jelenti, hogy meg kell írnia a beszédjét. Miközben hazafelé vezet a friss jogsijával, történetek törnek fel az életéből, a haza történetei, amelyeket az osztálytársak, a helyzetek, a Tanítónő, a Festő és mások ihletnek, és a Fiú kommentál, részben gyereksége konokságával közvetlenül, részben úgy, hogy elindít egy gondolatmenetet az elbeszélőben.

„Nem esszéregény” – írja Csáki Judit a *Revizoron*, holott én pontosan annak nevezném, nem annyira egy definícióhoz ragaszkodva, mint inkább azért, mert ennek érzem: egyrészt nincs történet értelmezés nélkül, másrészt az irodalmi műveltség nagy szerepet játszik a narrátor gondolkodásában, harmadrészt valahogy ez a gondolko-

dás, vívódás, tépelődés a könyv legfőbb célja.

Ez a műveltség meglehetősen oroszos, Brodskijtól Nabokovig és Mamlajevig mindenkiről szó van, de mindig szervesen: az elbeszélő társalog az életével, s ebben a megnevezetlen erdélyi város, Pétervár, Amerika, Svédország, Budapest – sok minden benne van, az érettségi találkozó beszédének írója valósággal gyűjti azoknak a történeteit, akik kivándoroltak abból a városból, ahol születtek, így aztán a saját pétervári ösztöndíja meg Ágó amerikai sikere meg Csaba svédországi morgolódásai meg az otthon maradt Edina sikerei mind beletartoznak abba, amit ő keres.

Nincsenek válaszok, és ez nagyon jó. Illetve természetesen vannak, de az elbeszélő mindegyiket kétségbe vonja valamiképpen, egyik mellett sem teszi le a garast, egyik sem megnyugtató. Jóval egyszerűbb lelki alkatra lenne szükség ahhoz, hogy az ember megnyugodjon valamiben. Az elbeszélő azonban azért ír három szereplőt is köznévvvel és nagybetűvel, mert saját tépelődéseit az ő sorsukkal nehezíti el és igazolja, mármint magát a szellemi kínlódás műveletét.

A Festő az, aki rettentően nehéz ember, de nehézsége szerethető és önnön lényével indokolt – a legjobb fajta nehézség tehát. Zordonsága imponáló: olvasóként sem tudjuk elítélni, amiért nem veszi be a gyógyszereit, és nem hajlandó felkelni a kórházi ágyból. Onnan származik, ahonnan a lány, sikere lett Magyarországon, külföldön is elismerik (az írónak kell először írnia a katalógu-

sához), ez azonban nem pótolja a hazát, és a festő nem is akarja ilyen könnyen elintézni saját honvágyát. Nemcsak a sikertelenségtől lehetünk sebzettek.

A Tanítónőt az elbeszélő soha nem szerette, bár az öreg hölgy lánya meg szeretné győzni ennek ellenkezőjéről. Egy dedikácson keresi fel, és próbálja magukhoz édesgetni. Az író nő elfogadja a meghívást (nem tudunk mindig olyan kíméletlenek lenni, amilyeneknek saját érdekünkben kellene lennünk), és ugyanazt az irgalmatlanságot találja, amelyre emlékezett. A második látogatás azonban már szívet tépő: a Tanítónő nem tudja, hol él, hol lakik, a narrátort hiszi a lányának, elsétál vele, hogy menjenek haza, aztán visszasétálnak, s az elbeszélő valahogy megszökik. Talán ez a történet szól leginkább arról, hogy haza akkor sincs, ha van, ami minden szomorúsága dacára talán vigasztaló: nem lehet beleköltözni a bizonyosságba, akkor sem lehet, ha az ember ott marad, ahol született.

A Fíú a legenigmatikusabb szereplő. Olyanokat mond az anyjának, hogy az embernek égne áll a haja, nélküle azonban jóval kevesebb lenne ez a könyv. Minden egyéb meggondolás mellett bizonyára azért is szükség volt rá íróilag, mert neki nem azok a problémái, mint a narrátornak, másfelől pedig egyértelmű megoldásokra vágyik, amilyenek nincsenek – ezt a többi szereplő mind tudja vagy érzi, ő nem. Ha meg akar menteni egy rókát, akkor meg akarja menteni, nem gyötrődik ezen,

hanem rábeszéli a szüleit, szabadítsák ki a gödörből, és együtt meg is teszik.

Magam is tépelődöm, de óvakodnék az idézetektől. Tipikusan olyan könyv ez, amely *egészként* él, a részletek elhomályosítanak vagy félrehordanak a gondolatot. Még így is bizonyára meghamisítottam ezt-azt; más kérdés persze, hogy a hazáról való beszéd eleve egyfajta hamissággal jár, és az ötszáz oldal azért is kellett, hogy minél távolabbra lehessen úzni az apodiktikus mondatokat.

Ugyanakkor úgy érzem, jó döntés volt rövid, száraz mondatokat írni. A nagy lüktetésű hullámzás könnyen patetikussá tehetett volna valamit, aminek igaznak (művészileg igaznak) kellene lennie. Ezt a „kellené”-t nem úgy értem, hogy nem sikerült, hanem hogy az igaz/ság a beszéd közben táruul fel, nincsen kívülre, következtetésként leszűrhető módon. Minden kisebbségi megélte már, hogy azt hányják a szemére, nem tud magyarul, ennek emlegetése viszont a pusztá frusztrációt hordozza, nem visz sehova. Csakhogy mi visz valahová, egyáltalán hová vihet? Hol a haza, mi a haza? Ami beburkol, mindig a múlt, amely nem véd meg, miközben mégiscsak óv valahogy. Mi a jelen?

Rémisztően közhelyes és depresszív kérdések, de hát mégis cibálják az embert. Úgy állnak, mint Vachter János szép, Tillai Tamás szerkesztette fényképén a táj: távoli, merev, miközben egyre hullámzik. Bejártuk az egész világot, mégsem tudjuk, hol vagyunk otthon; van jogosítványunk, mégis szorítjuk a kormányt.

